

ЗРУШЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ НАЗВАХ ДИКОРΟΣЛОЇ ТРАВ'ЯНИСТОЇ ФЛОРИ (РОДИНА БОБОВІ) XIX – ПОЧ. XX СТ.

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Вип. 2 (30)

Сабадош І. Зрушення в українських назвах дикорослої трав'янистої флори (родина бобові) в період XIX – поч. XX ст.; 25 стор.; кількість бібліографічних джерел – 72; мова українська.

Анотація. На основі даних пам'яток писемності характеризуються нові назви дикорослих трав'янистих рослин, що появилися в українській мові в період XIX – початку XX ст. З'ясовуються шляхи виникнення цієї лексики, мотиви номінації, походження, творення. Використовується також у міру можливостей аналогічний матеріал інших слов'янських мов.

Ключові слова: назва, номен, мотивація назви, етимологія, українська мова.

Більшість ботанічних назв, засвідчених пам'ятками української писемності XIV–XVIII ст., наявна і в джерелах XIX – початку XX ст. До кінця XVIII ст. українські назви дикорослих трав в основному сформувалися. Їхнє ядро склали номен-праслов'янського походження і інновації староукраїнської мови, основна маса яких згодом стає нормативною (деякі зазнали незначних фонетичних змін) у новій українській літературній мові. Однак протягом XIX – поч. XX ст. появляється величезна кількість новотворів. За браком друкованої площі у цій статті подаємо опис тільки невеликої частини із них, зокрема назви родини бобові. При покликанні на джерела фактичного матеріалу зазначаємо тільки деякі з них здебільшого за таким принципом: у першу чергу називаємо джерело, в якому описуваний фітономен засвідчується, за нашими даними, вперше. Якщо така фіксація взята із праць ботаніків, спеціальних зібрань української ботанічної номенклатури, то, крім того, покликаємося, якщо це можливо, ще на лексикографічні джерела цього (іноді й дещо пізнішого) часу, в яких міститься описувана назва.

Відомий по всій Україні вид *Ononis arvensis* L. має, крім уживаних ще в староукраїнській період назв *вовчуг* [Рог.: 129; Гр., I: 246], *лисий хвіст* [Гр., II: 361], можливо, також *вовче зілля* [Жел.: 114; ВхН.з.: 50], *вовча трава* [Ум., IV: 79] (останні дві назви поки що не виявлені в писемних пам'ятках староукраїнської мови, але вони, мабуть, стали основою для виникнення універба *вовчуг*, див [Сабадош 1996: 122]; пор. ще нижче *вовче зілля*, *вовча трава* '*Ononis spinosa*'), також новотвори *вовчуга* [Жел.: 114], *вовчак* (галиц. [ВхГик.; Жел.: 114]), *вовк* (лемк., гуцул.), *вовчинец* (лемк.), *вовкі* (закарп.) [Мел.: 187] (останні чотири номені наявні також у [ВхН.з.: 50]), *вовчівник* [ВхГик.; Жел.: 114], *вовчина* (буков. [Ні.; Мак.: 247]), *дів'яні* (галиц. [Нов.: 100; Гр., I: 386]), *дів'яні* [Жел.: 183], *царь-зілля* (гуцул. [ВхЮж.: 77; Гр., IV: 424]), *козлінник*

вонючий (полт. [Авг.; ВхПч., IV: 15]), *козлінник* [Жел.: 356], *вошкоче зілля* (лемк. [ВхЛем.: 232; Гр., I: 257]), *остудник* [Парт.; ВхГик.; Мак.: 246], *яглиця*, *ягиль* (полт.), *кенійшник* [Ан.: 231; Ум., III: 44], *голубій* (гуцул. в Закарпатті [ВхЗак.: 210]), *вітрової зілля* [ВхН.з.: 50; Мел.: 187]. Інновації-деривати з коренем *вовк-/вовч-* мотивуються, крім поганих кормових якостей, також використанням рослини для лікування шкірної хвороби вовчий лишай [Рог.: 129] та отруйністю порошку сухої трави цієї рослини [Нейшт.: 342]. *Вовк*, *вовкі* – результат перекладу слова, як і *вовчак*, пор. *вовчак* 'вовчий лишай' [СУМ, I: 712]. *Дів'яні* і под. – похідне від *дівий* < діал. *дивий* 'дикий' < прасл. *divъ id. (детальніше [ЕСУМ, II: 65, 85]). Назви *царь-зілля*, *остудник* (від *остудити* 'охолодити' [ЕСУМ, IV: 229]) зумовлені цілющими властивостями рослини [ЛРП: 226], як, можливо, і назва *вітрової зілля* (*вітрової* – від *вітер*; рослину використовують при вздуванні кишечнику, пор. [ib.]). Номен *голубій* утворений від *голубий*, але мотивація неясна, бо нічого голубого в цієї рослини немає. Таку назву в українській мові, за даними джерел, має ще рослина *Sichorium intybus* [Кобів: 508]. Але ці рослини зовні зовсім не схожі, див. ще [ЕСУМ, I: 556]. Проте щось у них повинно бути спільне; пор. ще одну назву *Sichorium intybus петрові батоги*, спільну з *Ononis spinosa* (див. нижче). У складеному номені *вошкоче зілля* перший компонент – від незафіксованого діал. *вошка 'воша'; пор. болг. *въшка*, мак. *вошка*, серб., хорв. *вашка* id. [ib.: 431]. Фітономен пояснюється, мабуть, застосуванням рослини проти паразитів. Назву *яглиця*, очевидно, перенесено із *Aegopodium podagraria* L. за подібністю трійчастого листа обох рослин.

Інший вид цього роду *Ononis spinosa* L., що зростає подекуди на заході Полісся, відомий під назвами: *лисий хвіст* [Рог.: 65; СБН: 104], *вовча трава* [Рог.: 129; Гр., I: 246], *вовчуган*, *петрові батоги* [1893; Мак.: 247], *бичача трава* [Рог.: 129; Ум., III: 44], *остудник* [ВхПч., I: 11; Гр., III: 72–73], *ожини* (волин. [Ан.: 231; Ум.; СБН: 104]). Останній номен

виник унаслідок переосмислення *ожіна* 'Rubus caesius' на основі таких спільних ознак, як наявність в обох рослин подібного трійчастого листа та колючок. *Петрові батоги* перенесено від *Cichorium intybus* L. за подібністю довгих стебел. Норма для роду *Ononis* L. в українській літературній мові – назва *вовчуг* [СУМ, I: 713; ОВРУ: 184], ухвалена як термін ще в [СБН: 104].

Відзначається кілька назв диких видів люцерни (*Medicago* L.), зокрема для поширеного по всій Україні виду *M. falcata* L. записано назви: *черевшиник* (полт. [Ан.: 210; Ум., I: 54]), *борончук* [Ан.: 210], *бурунчик* (с. наддніпр. [ib.; ЯЧ]), *бурунчук* (степ. [Сред.: 68; Ум., I: 54]), *бурундук* (степ. [Lind., I: 147; Гр., I: 114]), *бурундюк* (катер. [Ан.: 210; СБН: 95]), *горошок* [Волк.: 167; Гр., I: 316], *буркун* (волин., поділ., степ.), *буркунець* (степ.), *спотиказ* (харк.) [Ан.: 210; Ум.; СБН: 95]), *медунка* (степ. [Lind., I: 147; СБН: 95]), *польовий горошок* (харк. [Ан.: 210; СБН: 95]), *цвіга* (галиц.-волин. [ВхН.з.: 49; СБН: 95]). Номен *черевшиник* (від *черево*) зумовлений, очевидно, використанням рослини у народній медицині, *медунка* (від *мед*) – медоносними якостями рослини [Нейшт.: 342]. Найменування *бурундук* і *бурунчук* – тюркізми; пор. тур. *birunduk* id., *bürüncük*, *bürüncük* 'тонка прозора тканина', 'сирій шовк і тканина з нього' [Фасм., I: 248; ЕСУМ, I: 305], але мотивація фітономена неясна. *Буркун* перенесено від *Melilotus officinalis* (див. нижче). Назва *спотиказ* виникла, мабуть, унаслідок спотворення лексеми *спотикач* 'настоянка на горісі і прянощах' [СУМ, IX: 582]. *Цвіга*, можливо, етимологічно споріднене із наддністр. *цвігай* 'ситник, ситняг (*Juncus*)' [Шило: 269], буков. *цвіжка* 'bagir' [СБГ: 620]. Вид *Melilotus minima* Bartalini має назву *ріпашок* (степ. [Сред.: 68; СБН: 95]), яка, ймовірно, також перенесена. Більшість диких видів *Medicago* L. має спільний номен *горошок* [Волк.: 167; Гр., I: 114], який перенесений, вірогідно, від *Lathyrus sativa*.

Повсюдно відома в Україні рослина *Melilotus officinalis* Pall. (Desr.) має ряд назв: *буркун* (галиц., волин., с. наддніпр. [Б.-Н.: 64; ВхПч., I: 11; Мел.: 176]), *борконь* (волин. [Нов.: 100; Гр., I: 87]), *боркан* [Руб., I: 260], *бурковіна* [Гр., I: 112], *окладник* (галиц. [ВхПч., I: 11; Гр., III: 47]), *ліпка* (галиц.-волин. [ВхН.з.: 49; Мел.: 176]), *модрик* (буков. [Ні.; СБН: 96]), *чемирник* (катер. [Ан.: 213; Мел.: 176]), *воргун*, *заячий холодок* (волин. [Ан.: 212; СБН: 96]). Із усіх цих номів тільки *буркун* відомий у більшості українських говорів (див. [САБЛ: № 7; Кобів: 274]). Тому цілком закономірно він став літературною нормою [СУМ, I: 259; ОВРУ: 187]. Як наукова назва роду *Melilotus* Mill. запропонований у [Мел.: 176] і затверджений у [СБН: 96]. Висловлене В.А.Меркуловою припущення про тюркське походження укр. *буркун* [Мерк.: 86–87] знайшла підтримку в деяких дослідників [ЕСУМ, I: 302; ЭСБМ, I: 315], хоча досі не вивлено ні в одній тюркській мові точного джерела цього слова. На наше глибоке переконання, укр. *буркун* – власне віддієслівне утворення за допомогою суфікса *-ун*; пор. укр.

буркати 'будити', діал. 'штовхати', 'бурчати', 'буркотіти' [Жел.: 50; СБГ: 43], рос. діал. *бóркать* 'стучать, колотить', 'бормотать, бурчать', *бóркать* 'кидать', 'говорить' [СРНГ, III: 100, 289]; пор. ще інші наведені вище українські назви *Melilotus officinalis* *бурковіна*, *боркан*, *боркань*, у яких вичленовується той самий корінь *бурк-/борк-*. У зв'язку зі сказаним варто звернути увагу на те, що в [Б.-Н.: 64], крім того, що позначає цю рослину, слово *буркун* уживається ще зі значенням 'воркун', у словнику М.Закревського [Закр.] – 'ворчун'. Отже, укр. *буркун* витворене на українському мовному ґрунті, стало джерелом рос. *буркун* та біл. *баркун* 'Melilotus officinalis' [ЭСБМ, I: 315].

В описуваний нами період у назвах розрізняли з десятка видів *Trifolium* L. У джерелах зафіксовано ряд загальних назв, безвідносних до якого-небудь певного виду цього роду, зокрема успадковані від праслов'янської мови *комоніця* (закарп. [Чопей: 154]), *команіця* (зах. укр. [ВхПч., V: 28; Гр., II: 274]), *ятловіна* [Тм., II: 204], спільносхіднослов. утворення *конюшина* (бойк., галиц., волин. та ін. [Гавр.: 146; Гр., II: 279]), успадковане зі ст. укр. періоду *трозіля* (галиц. [1878, Шейк., V/1: 86]), новотвори *коман* [Тан.: 59], *команя* [Жел.: 361], *команка* (бойк., галиц. [Жел.: 361; Гоц.1899: 136; Гр., II: 274]), *команина*, *конічина* (бойк.-галиц.), *конич* (лемк. [ВхГЛ: 426; Гр., II: 277]), *коніч*, *куніч*, *кунич* (лемк.), *конішка*, *конюшиця*, *команічина* (бойк.-галиц.), *камарічина* (волин.), *куманіч* (надсян.) [ВхН.з.: 59], *конятина* (зах. укр. [Ан.: 357; Жел.: 364]), *лещок*, *ляшка* (галиц. [ВхЮж.: 32]), *ляшка* [Мел.: 402], *ляшка* (бойк.-галиц.), *требич*, *трепиконина* (лемк. [ВхЛем.: 278]), *клевер* (сх. укр. [ВхПч., V: 28; Жел.: 347]). Про *комоніця*, *ятловіна* (< *дятлови-на*), *конюшина*, *трозіля* (< *тросзілля*) детальніше див. [Сабадош 1996: 46–47, 122]. *Коман*, *команя*, *команка*, *команина*, *куманіч* – деривати від укр. заст. *комонь* 'кінь' [СУМ, IV: 248]; *команічина* – від *куманіч* (< *команіч*) id.; *конюшина*, *конішка*, *конюшиця* – від *конюх*, мабуть, у значенні 'конюшня' (див. [Сабадош 1984: 67], пор. ще [ЕСУМ, II: 562–563], а також *конярка* '*Trifolium arvense* L.' – від *коняр* 'конюх', див. нижче). Варіант *камарічина*, мабуть, від *команічина* внаслідок дисиміляції приголосних або деетимологізації слова. *Ляшка* і под. пов'язуються етимологічно із ст. рос. *ляча*, *ляща*, церк.сл. *лѣшѣ*, болг. *леща*, діал. *леча*, серб., хорв. *leša*, словн. *leša* 'сочевиця, *Lens esculenta*' (обидві рослини належать до родини бобові) < прасл. *leŭtja id. [Skok, II: 281]; інші етимологічні версії, подані в [ЕСУМ, III: 344–345], на наш погляд, недостатньо обґрунтовані. Назва *трепиконина* – результат деетимологізації поки що незафіксованого укр. *trebikonina id. (див. нижче словц. *trebikonina* id.), пор. іншу українську назву цієї рослини *требич* (*требіч*), яка є скороченням номена *trebikonina, мабуть, під впливом таких, як *коніч* (*коніч*) id. у тих же лемківських говірках. Компонент *треби-* – від діал. *требіти* 'витрачати, споживати' [ССк.: 353]. Отже, *trebikonina – це 'рослина, яку споживають

коні»; пор. ще словц. діал. *trebikonina*, *trepikonisko*, *trebikuň*, *trebič* 'Trifolium' [Mach.: 121]. Українські назви конюшини *конич* (коніч), *коничина* (конічина), як і чes., словц. *koničina*, на думку Ф.Славського, яка базується на даних історичних пам'яток та лінгвогеографічних фактах, – полонізми (детальніше [Sław., II: 417; Сабадош 1984: 67–68; Мерк.: 92]). Номен *клевер* до української прийшов, очевидно, через російську з німецької або англійської мови; пор. рос. *клевер*, н.нім. *klever*; англ. *kllover* id. [Фасм., II: 245]. Із усіх перелічених назв нормативною в українській літературній мові для роду *Trifolium* L. стала *конюшина* [СУМ, IV: 276; ОВРУ: 188]. Як науковий термін запронована в [Мел.: 284] і ухвалена в [СБН: 157].

Найпоширеніший у дикому стані по всій Україні вид конюшини *Trifolium pratense* L. (у XIX ст. його почали культивувати) у джерелах описуваного періоду засвідчений рядом назв. Так, поряд із давніми *команиця* [Вол.: 231; СБН: 158], *дятловина* [Рог.: 139; Гр., I: 463], *дятловіна* [Жел.: 212], *дятліна* (київ. та ін. [Ан.: 359; Гр., I: 463]), *тросзілля*, *тройзілля*, *тройзілля* [Шейк., V/1: 86; Жел.: 985], *тросзілля*, *тройзілля*, *тройзілля* (зах. укр.), *трьох-зілля* (черніг. та ін.), *тризілля* [Гр., IV: 283, 286, 291], *конюшина* [Рог.: 139; Гр., II: 279] виявляються також інновації *конючина* [РО: 69; Ум., IV: 124], *копячина* [Закр.: 370], *конічина*, *копятина* (с. наддніпр. [Ан.: 359; ЯЧ: 123]), *копятина* (буков. [Ні.: Мак.: 378]), *троян* (с. наддніпр. та ін. [РО: 69; ЯЧ: 123; Гр., IV: 288]), *горішок червоний* (гуцул. [Шух., I: 22; Гр., I: 312]), *горішки* (полт.), *яблучка* (київ.) [Ан.: 360; СБН: 158], *козине око* [Ан.: 359; Тм., I: 112], полт. *головак* [Ан.: 359] і *головак* [СБН: 158] (з покликанням на [Ан.]), *попки* [РО: 69; Гр., III: 332], *лещок червоний* (гуцул. [Онищук: 154; СБН: 158]), *валашок* (черніг., степ. та ін. [Ан.: 359; Lind., I: 144; Гор.-1: 21]), *жеребець* (харк. [Ан.: 359; СБН: 158]), *в'язіль* (полт.), *івасик* [РО: 69; Гр., I: 261; II: 195], *триб-зілля* (черніг. та ін. [Гр., IV: 282]). Номен *конючина* виник, мабуть, унаслідок контамінації *конічина* і *конюшина*, як, і, ймовірно, *копятина* від схрещення *копятина* і *конюшина*. *Троян* – від *три*, мотивація та сама, що і в *тросзілля* (див. вище). Завдяки круглій формі яскраво-червоної квітки виникли внаслідок переосмислення слів фітономени *горішок червоний*, *горішки*, *яблучка*, *козине око*, *головак* (пор. рос. діал. *красноголовка*, *красноголовник* id. [Ан.: 359]). Мабуть, цією ж ознакою мотивується і номен *попки*, етимологічно пов'язаний із укр. діал. *поп'яночка* 'брунька; пуп'янок' [ЕСУМ, IV: 518–520]. Фітономен *жеребець* – теж результат переосмислення слова, мотивація та сама, що й у *конюшина* і под. *Валашок* (пор. ще біл. *валашок* id. [Кис.: 133], рос. діал. *валлох* 'Trifolium medium' [Ан.: 359]) могло виникнути двома шляхами: внаслідок переосмислення діал. *валашок* 'кастрикований барашек' [Гр., I: 123] (за асоціацією квітки рослини з баранцем (пор. укр. діал. *баранчики* 'Trifolium pratense' [САБЛ: № 24, с. 81]) або переосмислення слова *валашок* як деривата від назви коня *валах* (у цьому випадку фі-

тономен мотивується, як *конюшина*, *жеребець*, див. вище (детальніше [ЕСУМ, I: 323–324; Сабадош 1984: 77–77; ЭСБМ, II: 36]). Назва *в'язіль*, імовірно, перенесена від *Coronilla varia* L. та ін. рослин, які ростуть, чіпляючись за інші рослини, ніби в'язучи їх, пор. [ЕСУМ, I: 443; Сабадош 1996: 47]. *Івасик* пов'язується із власним іменем *Іван* на тій основі, що рослина цвіте в період свята Івана Купала; пор. ще укр. діал. *іванова голова* 'Trifolium pratense' [САБЛ: № 24, с. 81]. Компонент *триб* у назві *триб-зілля*, можливо, того ж походження, що й *трепи-* (< *треби-*) у *трепиконина* 'Trifolium L.' (див. вище).

Для також поширеного по всій Україні виду *Trifolium repens* L. фіксується частина з уже описаних назв (з додаванням до окремих означення *білий*, мотивованого кольором суцвіття): *команиця біла* [Вол.: 232], *конюшина біла* [1877, Мак.: 378; Хл.: 21], *в'язіль* (полт. [Вас.: 232; Гр., I: 261]), *копятина повзянка* [ВхГик.: 172] та *повзянка* [1877, Мак.: 379] (від *повзати*, пояснюється повзучими пагонами), *яблучка* (київ. [Ан.: 360]), *горішок* (харк. [Гр., III: 63]), *білі горішки*, *горішки* (полт. та ін. [Ан.: 360; Кміц., II: 17]), а також: *орішина* [Жел.: 575], *тройнячок* (катер. [Ан.: 360; Гр., IV: 286]; пов'язується з трійчастими листками), *хрецітий барвінок* (буков. та ін. [Волк.: 176; Тм., I: 112; Ні.: 12]; за подібністю листками до барвінку), *хрестики* (с. наддніпр. та ін. [Волк.: 176; Жел.: 1046; ЯЧ: 123]; очевидно, виник на основі попередньої назви), *сіре зілля* (с. наддніпр., степ. [Авг.; Сред.: 490; Ан.: 360]), *сіре зілля* [Піск.: 237; Гр., IV: 28] (ймовірно, за кольором суцвіття, яке, дозріваючи, змінює білий колір на сирій, сіро-жовтий), *кашка* [Вол.: 232; Гр., II: 228] (це слово, переосмислившись, уживається для позначення ряду рослин, у яких суцвіття складається з дрібних квіток, подібних до крупи, каші, пор. [ЕСУМ, II: 410–411]), *лішки* [Волк.: 170; Гр., II: 367], *лісики* [Ан.: 360; Ум., IV: 124]. Останні дві назви (пор. укр. діал. *лішка* 'лисиця' < прасл. *lišьka id. [ЕСУМ, III: 253]), пов'язані, мабуть, із кольором дозрілого суцвіття рослини, подібного до хутра лисиці [ib.: 241].

Джерела фіксують назви ще одного добре відомого по всій Україні виду *Trifolium arvense* L., уже описані вище, це: *комонниця* (лемк. [ВхЛем.: 426; Гр., II: 276]), *копятина* (буков. [Ні.: 12; Мак.: 376]), *лещок білий* (гуцул. [Онищук: 154]), *орішина* [Жел.: 575], а також нові *копярка* (від *копяр* 'копюнок'), *королиця* [Петр.: 18], *котячі лапки* (бойк. [Нов.: 102]), *котячі лапки* [Гр., II: 344] (мотивується подібністю бархатистої м'якої головки суцвіття до котячої лапки [Нейшт.: 347]), *котики* (с. наддніпр., степ. та ін. [Сред.: 490; Ум., I: 279; ЯЧ: 124]), *коткі* [Рог.: 139; Гр., II: 293] (універби, що виникли на основі попередньої складеної назви), *огірочна трава* [Рог.: 139; Піск.: 114] (конюшину як добрий медонос сіють між огірками, щоб вони краще запилювалися комахами [ib.]), *огірочник*, *огірочник* [Волк.: 172; Гр., III: 35] (універб, утворений на базі попередньої складеної назви), *полиця* (галиц. [ВхПч., I: 13; Гр., III: 283–284]; дериват від *пôle*, пояснюється місцем зростання цього виду;

пор. латинське видове означення *arvense*, утворене від *arvum* 'поле, нива'.

Вид конюшини *Trifolium montanum* L., зростає по всій Україні, крім Степу. Поряд із поданими вище назвами для *Trifolium* L. та його видів *конятина гірська* [ВхГик.: 172], *лящок* [Петр.: 48], *горбошок білий* (гуцул. [Шух., I: 22; Гр., I: 312]), *каюшійна* [Волк.: 169; Гр., II: 229] (останнє – результат спотворення назви *конюшійна*), *івасик* (с. наддніпр. [РО: 70; ЯЧ: 123; Гр., II: 155]), *взяль* (буков. [Ні.: 12]), *взяль* [Рог.: 139], *василь* [РО: 90] (*василь*, – імовірно, наслідок деетимологізації назви *взяль* id.), *котячі лапки* (с. наддніпр. [ЯЧ: 123]), *котики* [РО: 90; Ум., IV: 124] pojawiaються й інші: *білоголовка* (степ. [Lind., I: 147; СБН: 158]: за білою головою суцвіття), *куряча лапка* [Волк.: 170; Гр., II: 331], с. наддніпр. *курячі лапки* ([ЯЧ: 123]) і *сорочі лапки* [РО: 70; ЯЧ: 123; Гр., IV: 169]; останні складені номени мотивуються з'єднанням продовговатих листків, яке нагадує курячу або сорочу лапку), *котики* [Рог.: 139; Гр., II: 296] (можливо, це наслідок переосмислення *котики* 'корзина', але його мотив неясний, пор. [ЕСУМ, III: 68] або, як нам видається, утворення на основі назви цієї рослини *кошача лапа* (харк. [Ан.: 359; СБН: 158] під впливом *котики* id.), *полунічник*, *полунішник* [Рог.: 139; Гр., III: 289] (від *полуніця?* мотивація неясна), *полуношник* [Піск.: 114; Мак.: 377] (можна також припустити, що ця назва, як і попередня, має стосунок до пол. діал. *rolonica* 'неродюча земля', тоді флорономен міг би мотивуватися місцем зростання рослини).

Виявляється кілька назв для виду *Trifolium rubens* L., поширеного зрідка в західній частині України до Дніпра: *горішина*, *головайчик* (волин. [Нов.: 102; Гр., I: 302]; про першу назву див. вище, а друга утворена від діал. *головайко* 'людина з великою головою' [Шило: 94], мотивується круглою головою суцвіття), *дикий конич*, *сисавка* (лемк. [ВхЛем.: 465; ВхН.з.: 59; Гр., II: 277; IV: 123]; *сисавка* – від *сысати* 'ссати, смоктати; втягувати в рот яку-небудь рідину' [Пирт.: 259]; мотивація неясна, див. ще [ЕСУМ, V: 244]), *заяча кривця*, *заячі лапки* (поділ. [Закр.: 340; Ан.: 360; Ум., IV: 124]). Останні дві назви виникли внаслідок метафоризації синтаксичних словосполучень за асоціацією червоної (із компонентом *кривця* пор. латинське видове означення *rubens* 'червонуватий, рум'яний') головки суцвіття цього виду із заячою лапкою; означення *заячий* може пов'язуватися також із тим, що конюшина – улюблений корм зайців, кролів; пор. ще рос. діал. *заячы лапки* 'Trifolium arvense' [Ан.: 358], біл. *заячы лапки* [Кис.: 132], пол. *zajęcza nóżka* [Маж., II: 790], серб., хорв. *заячја нога* id. [Сим.: 359].

Джерела засвідчують ще назви інших видів конюшини: *Trifolium alpestre* L. (зростає по всій Україні) – *дятловина* [Б.-Н.: 127], *конюшійна* (с. наддніпр. [Волк.: 169; ЯЧ: 123]), *конятина* [ВхГик.: 172], також *волошка* [РО: 69; Жел.: 120; Гр., I: 253], *волошки* (с. наддніпр. [ЯЧ: 123]), *волошечка* [Піск.: 42] (*волошка*, мабуть, перенесено від *Centaurea*

cyanus L. за схожістю продовгастих листочків); вид *Trifolium aureum* Poll., який зростає в лісних районах і Лісостепу, зрідка в Степу і Криму, – *конятина польова* [ВхГик.: 172], *конічник* (галиц. [ВхПч., I: 13; Ум., IV: 124]; від *коніч* 'конюшина', див. вище), *жовта ворішійна* (галиц. [ВхПч., I: 13; Ум., IV: 124]; означення *жовта* мотивується кольором головки суцвіття; пор. латинське видове означення *aureum*, утворене від *aureum* 'золото'), *хмелик польовий* [Волк.: 176; Рог.: 139], *хмелик польовий* (сх. укр. [Ум., IV: 124; Гр., IV: 405]), *хмілик польовий* [Піск.: 276], *хмелюк* (с. наддніпр., степ. [Сред.: 491; ЯЧ: 123; СБН: 157]; *хмелик* і под. – від *хміль*, за подібністю суцвіття обох рослин формою і кольором); *Trifolium medium* L. (зростає по всій Україні) – *тройняк* (катер. [Шейк., V/1: 86; Гр., IV: 286]; від *тройний*, за трійчастими листками), *ляшка* (бойк.-галиц. [ВхПч., IV: 16; СБН: 157]; результат деетимологізації назви *ляшка* 'Trifolium' [ЕСУМ, III: 337, 344–345], див. вище); *Trifolium ochroleucum* Huds. (росте в Карпатах, на Поділлі, в Степу) – *іван головатий* (бойк.-галиц. [ВхН.з.: 59]; мотивація та сама, що й назви *івасик*, див. вище), *живокіст* (гуцул. [Шух., I: 22; Гр., I: 482]; перенесено від *живокіст* 'Symphytum officinale L.' за використанням у народній медицині).

Уперше документуються українською писемністю назви поширеної на більшій частині України рослини *Anthyllis vulneraria* L.: *перелет* (буков. та ін.), *соколий перелет* [РО: 67; Гр., III: 124] (*перелет* – від *перелітати* за способом розповсюдження насіння, пор. [ЕСУМ, IV: 342]; означення *соколий* мотивується подібністю квітки до головки сокола), *жовтий валашок* [Гор.-I: 4] (за жовтою квіткою, подібною до вовни ягняти; пор. гуцул. *валах* 'баран вьложенный' [Гр., I: 123], полт. *валашок* 'барашек' [Вас.: 197]), *комушка* [ВхГик.: 174; Жел.: 362; Мел.: 33] (пов'язане з укр. діал. *комана́, команка, команіця* 'Trifolium pratense', мотивується, очевидно, схожістю суцвіття обох рослин). Решта назв рослини *Anthyllis vulneraria* зумовлена її лікувальними властивостями і магичним використанням: *язвенник* (степ. [Lind., I: 136; СБН: 14]; від *язва* 'виразка' за уживанням рослини як антисептика при лікуванні виразок, ран; пор. латинське видове означення *vulneraria*, утворене від *vulnus* 'рана', *vulnerare* 'поранити' [РО: 67]), *опу́чай* (волин. [Ан.: 40; Руб., VIII: 38]; від діал. *опу́к* 'выпуклость', *опу́ка* 'мяч', *опу́клиий* 'выпуклый' [Гр., III: 61; ЕСУМ, IV: 205]; пов'язується, очевидно, із застосуванням рослини при лікуванні пухлин), *ребрянник* (дериват від *ребро́*, зумовлений уживанням рослини при лікуванні кісток), *урочник* [Петр.: 32, 38] (пор. ст.чес. *úročník, úročka, úročnica* 'Anthyllis', які мотивуються використанням цієї рослини від зурочення [Mach.: 121–122]).

Поряд із успадкованою від праслов'янської мови назвою *ляденець* [Рог.: 127; Гр., II: 391] чи *ляденець* [Петр.: 22], *ляде́нець* [Жел.: 400], *леденец* [Руб., VII: 11] для позначення рослини *Lotus corniculatus* L. (< прасл. **led(v)ьньсь* id. [Сабадош 1996: 47]), яка зростає по всій Україні, засвідчені

також новотвори, які пов'язуються здебільшого із зовнішнім виглядом суцвіття, плодів, листочків, подібністю до інших рослин, зокрема: *орішина* [ВхГик.: 173], *ворішина* (галиц. [ВхПч., I: 11; Гр., I: 254]; від *(в)оріх* – за формою плодів), *тройчісте зілля* (волин. [Ан.: 199; Гр., IV: 286]; *трійчісте* – за трьома верхніми листочками), *перстїнець* (поділ. [Ан.: 199; Ум., II: 68]; від *перст* ‘палець’ за пальце-подібними стручками плодів). Наступні номени появилися внаслідок переосмислення значення слова за подібністю до іншої рослини: *горбішок горобїний* [Рог.: 127; Гр., I: 314] (від *горбішок* ‘Lathyrus’; *горобїний* тут має значення ‘несправжній’), *команиця* (буков. [НІ.: 7; СБН: 90]; від *команїця* ‘Trifolium’), *горїцвіт* [Ан.: 199; Ум., II: 68] (від *горїцвіт* ‘Adonis’), *зановають* (гуцул. [Шух., I: 21; Гр., I: 73]; від *зановають*, *зїновать* ‘Genista tinctoria L.’, пор. ще [ЕСУМ, II: 264]). І лише *медївка* (волин. [Нов.: 99; Гр., II: 414]), утворене від *мед*, мотивується не зовнішньою ознакою, а медоносністю рослини. О.Рогович звертає увагу на те, що гр. *λωτος* у стародавні часи називало солодку кормову траву, перев. *Lotus messanensis* [РО: 71]. Літературною нормою в українській мові стала назва *лядвенець* [СУМ, IV: 578; ОВРУ: 191], ухвалена як науковий термін ще в [СБН: 90].

Уперше документуються назви рослини *Galega officinalis* L., поширеної на більшій частині України: *козя рута* [Петр.: 17, 33], *козлятник* (степ. [Lind., I: 51; Мел.: 122]), *козяк* (полт. [Гор.-I: 10; СБН: 66]), *козяк* (степ. [1912, СБН: 66]), *рутівка* (буков [НІ.: 6]), *рутівка*, *рутавка* [Жел.: 844]. Із укр. *козя рута* пор. ст.чес. *koží ruta*, словц. *kozia ruta* id.; вірогідно, це переклад лат. *ruta capraria* id. [Ан.: 150] (букв. ‘козяча рута’). На основі компонентів складеної назви *козя рута* виникли інші перелічені українські назви цієї рослини – *козяк* і под., *рутівка* і под. Номен *козлятник* став нормативним в українській літературній мові; пор. ще рос. *козлятник* id. [СУМ, IV: 213; ОВРУ: 192]. Пояснення останньої назви «похідне утворення від *коза*, зумовлене, очевидно, тим, що рослина використовується як корм для худоби» [ЕСУМ, II: 500] нам видається сумнівним. У латинській видовій назві *ruta capraria* видове означення, гадаємо, має значення ‘несправжня’, бо справжня рута – це рослина *Ruta graveolens* [Mach.: 137], або *Ruta hortensis* Mill., декоративна рослина, завезена із Середземномор'я. Її назва *рута* в українських писемних пам'ятках починає відзначатися від сер. XVI ст. [Сабадош 1996: 101].

Засвідчуються текстами найменування двох найвідоміших у народі і поширених по всій Україні видів *Astragalus* L. – *A. glycyphyllos* L. та *A. cicer* L. Переважна більшість численних, але локальних назв першої рослини пов'язується із зовнішніми ознаками рослини – плодами, формою стебла та характером його росту. Схожістю насінини астрагалу із плодом гороху, квасолі зумовлені номени: *заячий горбішок* (полт. [Авг.: 20; Мел.: 44]), *заячий горіх* [Гр., II: 120; СБН: 213], *вівчий горіх* [Петр.: 8; Гр., I: 245], *діка фасолька* (гуцул. [Шух., I: 21; Гр., IV:

375]; прикметники *заячий*, *вівчий* мають значення ‘несправжній, дикий’, про що свідчить означення *діка* в останній складеній назві), *стручечник* [Петр.: 73; СБН: 20] (від *стручок*, у якому містяться плоди), *крило орлине* [Рог.: 113; Піск.: 117] (листочки, розміщені 4–7 парами на стеблі, подібні до крила птаха), *взяль* (катер.; від *в'язати*), *розходник боровий* (черніг.; *розходник* від *розходитися*, *боровий* від *бір*, *бору* – за місцем зростання рослини), *вовча ступа* (полт. [Ан.: 57; СБН: 20]), *укладник* [Шейк., V/2: 173–174; СБН: 20] (від *укладати* [ЕСУМ, VI: 26]) або є варіантом *окладник*, див. нижче *Lathyrus niger*). *Розходник*, *взяль*, *укладник*, *вовча ступа* мотивуються лежачим, повзучим, розгалуженим стеблом, яке зв'язує інші рослини і подібне до лапи звіра. Назва *волосник* (київ. [Ан.: 57; СБН: 20]; від *во́лос*) зумовлена поодинокими білими волосками чашечки. Найменування *дев'ятисильник* (с. наддніпр. [Волк.: 167; Піск.: 63; ЯЧ: 124]), *дев'ятисильник* [Жел.: 176] – від *дев'ять* ‘багато’ та *сіла* і мотивуються ефективною лікувальною дією рослини, особливо заспокійливою [ЛРП: 234, 236]. Номен *дев'ятилітник* [Рог.: 113; Гр., I: 365] (від *дев'ять* ‘багато’ і *літо* ‘рік’), пояснюється, ймовірно, тим, що це багаторічна рослина, пор. ще [ЕСУМ, II: 21–22]. Кілька найменувань пов'язані із часом цвітіння рослини – у період християнського свята Успіння Пресвятої Богородиці (28 серпня), це *матері божої коса*, *богородишина коса*, *косатик* (полт.) [Ан.: 57; СБН: 20] (*косатик* від *коса* – за віддаленою асоціацією стебла з дівочою косою), *богородиця роса* (волин. [Нов.: 97]); *роса* – мабуть, описка, треба, гадаємо, *коса*), *богородишина трава* [Ум., I: 8], *богородстка* [ВхГик.: 174; Жел.: 36] (від *бог* і *рості*). Ще одна назва *ненасітець* [Рог.: 113; Піск.: 152; Гр., II: 552] (від *насітити*) мотивується тим, що ряд видів астрагалу – добрий корм для худоби [ЕСУМ, IV: 70].

Назви *богородишина коса* [Рог.: 113; Піск.: 21], *богородична коса* [Гр., I: 80], *дев'ятилітник* [Рог.: 113] позначають ще один вид *Astragalus cicer* L., крім того, з останнім значенням уживаються також *довгокіс* (катер. [Ан.: 57; СБН: 20]; від *дóвгий* і *коса*, пор. вище *косатик*), *хлопунець* [1887, СБН: 20] (від *хлопати*).

Уперше документуються назви для рослини *Oxytropis pilosa* DC., поширеної в Степу і південній частині Лісостепу: *горобїнець* [Волк.: 167; Гр., I: 314], *острокільник* [Шм.; СБН: 107], *перелет* (харк., катер.) *соколій перелет* (харк. [Ан.: 238; СБН: 107]). *Горобїнець* – від *горобїна* ‘*Sorbus* L.’ за схожістю листочків та їх розміщення попарно на гілці. Номен *острокільник* утворений від *острий* та *кіль*, мотивується гострою формою човника (частини віночка квітки деяких рослин, де розміщені тичинки і маточки); пор. лат. *oxytropis*, утворене від гр. *οξύς* ‘гострий’, *τροπίς* ‘кіль’ [РО: 72]. Нормою в українській науковій номенклатурі став *гострокільник* [ОВРУ: 197; ВРУ: 415]; в [РУСб: 240] помилково подається *гострокільник*. Очевидно, це калька латинської назви, тому більш виваженим було затвердження свого часу терміна *горобїнець* id. у [СБН: 107].

Ю.Кобів зробив спробу повернути його в науковий обіг як єдину нормативну назву цього ботанічного роду [Кобів: 209].

Продовжують фіксуватися відомі ще з XVIII ст. назви рослини *Glycyrrhiza echinata* L., поширеної на півдні Лісостепу, в Степу і Криму, *солодкий корінь* (степ. [Сред.: 491; Тм., I: 174]), *лякоріця* [Ан.: 159; Ум., II: 35], *локриця* (степ. [Сред.: 491; СБН: 70]) і под. Поряд із ними появляються новотвори *солодець* (катер.), *солodka*, *вербець солодкий* [Ан.: 159; Ум., II: 35], *вихрі* (катер. [Ан.: 159; СБН: 70]). Назви з коренем *солод-* – універби, що виникли на основі складеного номена *солодкий корінь*. Усі вони стосуються також іншого виду – *Glycyrrhiza glabra* L., поширеного на півдні Степу і в Криму. Літературною нормою для роду *Glycyrrhiza* L. стала назва *солódка*; пор. рос. *солódка* id. [СУМ, IX: 446; ОВРУ: 198], хоча в цій функції в [СБН: 70] була затверджена лексема *солодець*.

Уперше засвідчуються назви виду *Ornithopus peregrinus* L., завезеного до України і поширеного в околицях Дніпропетровська і Херсона бур'яну *птичєніг* [ВхГик.: 174; Тан.], *пазорник* (буков. [НІ.: 9]). Перша – переклад с.лат. *pes avis* або лат. *ornithopus*, утвореного від гр. *орнис* 'птаха' і *пoús* 'нога'; подібне походження чes. *ptačí noha*, слвц. *vtacia noha* [Mach.: 124–125], пол. *ptasza nózka (stopa)*, *ptaszinóg*, серб., хорв. *ptičja noga*, *ptičostopa* id. [Maj., II: 545]. Ці назви, а також *пазорник* (від укр. діал. *пáзор(ь)* 'пазур' [Гр., III 87]; пор. ще [ЕСУМ, IV: 255]) мотивуються скупченням стручків на кінці довгого стебла, яке нагадує догори повернуту пташину ногу, а стиснуті стручки асоціюються із пазуром [Mach.: 124–125].

Поряд із назвою праслов'янського походження *вязель* [Вол.: 236; СБН: 45], *в'язіль* [Ан.: 110; Ум., I: 141], *в'язіль* [Lind., I: 161; СБН: 45] (< прасл. **vezьль* 'рослина, що чіпляється за інші: *Coronilla varia*, *Vicia*, *Gallium* та ін.' [Сабадош 1996: 47]) поширеної по всій Україні рослини *Coronilla varia* L. появляється чимало інновацій: *гірчак* (с. наддніпр., степ. та ін. [Ан.: 110; Ум., I: 141; ЯТ: 14; ЯЧ: 124]; від *гіркий* – за гірким смаком стручків рослини, пор. [Ан.: 100; Мел.: 86]), *кукільница* (буков. [НІ.: 4]; від *кукіль* '*Agrostemma githago* L.'; та сама мотивація, що й у попередньої назви), *горіщина* (волин. [Нов.: 98; Гр., I: 312]; від *горіх*, – очевидно, за круглою формою квітки; пор. вище *горішки* '*Trifolium pratense*'), *горошок*, *горошок білий* (степ.), *горошок польовий* (полт.), *горошок кучерявий*, *вінок горошок* (херс.), *гороб'ячий горошок* (катер.) [Ан.: 110; СБН: 45], *вороб'ячий горошок* (волин.) [Нов.: 98] (у перелічених номенах *горошок* перенесено від *Vicia* L.; *білий* – за кольором квітки, яка може бути також рожевою або фіолетовою; *гороб'ячий*, *вороб'ячий* тут має значення 'несправжній'; із компонентом *вінок* в останній складеній назві пор. лат. *coronilla*, утворене від лат. *corona* 'вінок' – за дуже гарними пелюстками рослини у вигляді вінка [РО: 78]), *самокеша* (гуцул. [Шух., I: 21; Гр., IV: 99]; перенесено від діал. *самокіша* і под. 'кисле молоко' [Гр., IV: 99; ССк.: 326]) – за білим кольором квітки, *кішка*, *кішечка*,

киця [Піск.: 106], *кішка* [Рог.: 120; Жел.: 373] (перенесення назв зумовлене, мабуть, чіпкістю стебла рослини; пор. чes. *kočičí drapku*, *pazórku* id. [Mach.: 125]), *дивань* [Нов.: 98; ВхГик.: 174] (імовірно, від *діво* – за красивим суцвіттям рослини). Нормативною для роду *Coronilla* L. в українській літературній мові стала назва *в'язіль* [СУМ, I: 797; ОВРУ: 198].

Від 70-х рр. XIX ст. і особливо в кінці XIX і на поч. XX ст. в українській писемності появляються назви *Hedysarum* L. *солодуш* [ВхБот.1896; Мак.: 174] (від *солод* – за смаком кореня і добрими медоносними якістьями), *солодушка* [ВхГик.: 174] (від *солодуш* id.), *солодкодух* [Петр.: 35] (від *солодкий* і *дух* 'запах, аромат'). Номен *солодушка* [СУМ, IX: 448; ОВРУ: 199] нормативний в українській літературній мові. Як науковий термін був затверджений ще в [СБН: 72].

Документується назва *гороб'ячий горóх* рослини *Onobrychis gracilis* Bess. [Рог.: 129; Гр., I: 315], що зростає подекуди в Правобережному Степу і в Криму. Мотивується схожістю бобоподібних плодів із гороховими; означення *гороб'ячий* тут має значення 'несправжній, дикий'.

Рослина *Vicia sativa* L. зростає по всій Україні в дикому стані, але від XVIII ст. культивується як кормова трава [Kozłowska: 582]. Її назва *вика* засвідчується в джерелах української мови від сер. XVII ст. [Сабадош 1996: 101], добре знама і в описуваній нами період (*вика сійна*) [Вол.: 233; Жел.: 76]; поряд з нею появляються й новотвори *горох* [РО: 75; СБН: 167], *миший горóх* [Рог.: 141; Гр., I: 315], *миший горох* (буков. [НІ.: 13]), *журавлиний горох* (степ. [Lind., I: 168; СБН: 167]), *вороб'ячий (птичий) горох* [Петр.: 5, 8], *горошок* [Вол.: 233; Парт.: 36], *горошок потечий* (гуцул. [ВхЮж.: 12; ВхН.з.: 61]), *горошець* (закарп.), *орóшець* (бойк.) [ВхН.з.: 61; Мел.: 300], *лядвєць* [Вол.: 233; Жел.: 420], *ляд* (галиц.), *лядик*, *лядник* (лемк. та ін.), *ленчаніяця* (закарп.) [ВхН.з.: 61; Гр., II: 391; Мел.: 300], *мазарі* [Рог.: 141; Руб., VII]. Назва *горох* – результат переосмислення слова на основі подібності плодів обох рослин. Демінутивні *горошок*, *горошець*, *орóшець* (< *горошець* внаслідок помилкового сприйняття початкового *г* як протетичного звука) мотивуються тим же, що й *горох*, а означення *миший*, *вороб'ячий*, *потечий* і под. мають значення 'несправжній, дикий'. *Ляд* < прасл. **lědь* 'бур'ян, зілля' [ЕСУМ, III: 334], а *лядик*, *лядник* – похідні від *ляд* id. Прасл. **lědь* споріднене із **lědo* 'необроблювана земля, цілина' (пор. укр. діал. *лядо* id.); ботанічний номен мотивується місцем зростання рослини [ЕСУМ, III: 336]. Варіант *лядвєць*, можливо, належить до праслов'янської спадщини як назва дикорослої рослини *Vicia* або *Lotus* (див. [Сабадош 1996: 47]). *Ленчаніяця* – похідне від закарп. *ленча* 'сочевиця' [ЕСУМ, III: 221–222]. *Мазарі* < рум. діал. *mazăre* id. [Borza: 180]; пор. рум. літ. *mazăre* 'горох посівний, *Pisum sativum* L.' [DLRM: 483].

Інші дикорослі види *Vicia* L. (зростають переважно по всій Україні) мають однакові з видом

Vicia sativa або подібні з ним назви, зокрема: *птасечий горох* (гуцул. [Онишук: 134]), *горобячий горох* ‘*Vicia cracca* L.’ (буков. та ін. [Волк.: 167; НІ.: 13]), *горобіний горóх* ‘*V. vilosa* Roth’ [Рог.: 141; Гр., I: 315], *горóшок* ‘*V. villosa*’ [Волк.: 167; Гр., I: 316], ‘*V. sepium* L.’ [Рог.: 141; Піск.: 57], *горобіний горóшок* ‘*V. villosa*’, ‘*V. angustifolia*’ (с. наддніпр. та ін. [Рог.: 141; ВхПч., II: 37; Піск.: 56]), *горобячий горóшок* id. (с. наддніпр. [ЯЧ: 124]), ‘*V. cracca*’ [Рог.: 141; Тм., I: 45].

Крім того, фіксуються специфічні назви для окремих видів, зокрема для *Vicia cracca* – *гадючий горóшок* (с. наддніпр., слобож. [Рог.: 141; ЯЧ: 124; 1891, Яв.: 156]), гуцул. *горох птасечий* [Онишук: 154; Мак.:398] і *потечий горóшок* [Шух., I: 22], *дікий горóшок* (галиц. [ВхПч., I: 14; Гр., I: 316]), *лєдий горóшок* [ВхПч., I: 14; Жел.: 400]; для *V. hirsuta* S.F.Gray – *в'язіль* (галиц. [ВхПч., II: 37; Жел.: 133]), *в'язалєць* (галиц.), *зв'язіль* (волин.), *вóлок* (галиц.), *кáпа* (бойк.) [ВхН.з.: 61; Мел.: 300], *мишатник* (сх. поліс., слобож. [Гор.-2: 372; СБН: 167]); для *V. sylvatica* L. – *зв'язель* (галиц. [Нов.: 102; Гр., II: 136]), *горошок високоростовий (лісовий)* [Волк.: 167; Гр., I: 316], *влок* [ВхГик.: 171; Жел.: 111]; для *V. sepium* L. – *сокирки* [Рог.: 141; Гр., IV: 165]; для *V. villosa* – *воробячка* (бойк.-галиц. [ВхПч., II: 37]). Означення *гадючий*, *птасечий* (від *птах*) у складених флоронайменуваннях мають значення ‘несправжній, дикий’, як в інших подібних назвах (див. вище). Номен *в'язіль*, *зв'язіль* і под. пов’язуються із *в’язати*, *зв’язати*, позаяк ця рослина має вусики на кінцях стебла, якими зв’язує інші рослини [ЕСУМ, I: 443] (пор., однак, ще *в'язіль* ‘*Cogonilla varia* L.’ < прасл. *vъzъlь, див. вище). *Зв'язель*, – ймовірно, результат зміни *зв'язіль* id. (пор. [ЕСУМ, II: 252]). Цією ж ознакою мотивується, мабуть, і назва *вóлок* (пов’язується з *волокті*, *волочіти*; пор. ще *вóлок* ‘невелика сітка з матнею для ловлі риби в неглибоких місцях’, ‘мотузок, за допомогою якого перетягують копиці сіна або колоди з одного місця в інше’, *вóлка* ‘мотузок, яким зав’язували постолі та обв’язували онучі на нозі’ [СУМ, I: 729]; варіант *влок*, як свідчить його фонетика, – полонізм; пор. пол. *włok* ‘волок’ [ПУС, II/2: 302]. Назва *кáпа* виникла, вірогідно, внаслідок метафоричного переосмислення діал. *кáпа* ‘шапка’, ‘дашок’ і под. [Жел.: 333] і мотивується, мабуть, зовнішнім виглядом якоїсь анатомічної частини цієї рослини. Фітономени *мишатник* і *воробячка* – універби, які появилися на основі відповідних складених назв *миший (мишачий) горох* і *воробячий горох* (див. вище). *Сокирки* – результат переосмислення загальноновживаного демінутива, мотивується формою квітки рослини [ЕСУМ, IV: 345]. Компонент *лєдий* у складеному номені виник, імовірно, не без впливу польської мови; пол. *łędziej*, *łędziaz* ‘дикий чорний горошок у збіжжі’, *łędzian* ‘вика’ та ін. [ЕСУМ, III: 334]. Етимомом цих номенів є прасл. *lędzь ‘бур’ян, зілля’, *lędo ‘необроблена земля’ (див. вище *Vicia sativa* L.). Нормою української літературної мови для роду *Vicia* L. стала назва *горóшок* [СУМ, II: 138; ОВРУ: 201].

Джерела цього періоду вперше фіксують назви кількох дикорослих видів *Lathyrus* L., зокрема *Lathyrus vernus* Bernh. (*Orobus vernum* L.): *горох*, *горошок*, *горох (горошок) горобиний (дикий)* (усі с. наддніпр. [Ан.: 236; Ум., I: 171]), *заячий горох* (галиц. [Нов.: 100; Жел.: 283]), *горошок весняний* [Жел.: 283; ВхБот.1905: 577], *горошник лісний* (буков. [НІ.: 9; СБН: 85]), *веснянкі* [Ан.: 236; Мел.: 155], *зозуліні черевічки* (полт. [Ан.: 236; Ум., I: 26]), *черевічки* (київ.), *півники* [Рог.: 130; Гр., III: 157; IV: 455]), *волівнік* (зах. укр. [Вол.: 235; Гол.: 411]), *трóпник* (волин. [Ан.: 236; Гр., IV: 287]), *сердешна трава* (с. наддніпр. та ін. [Рог.: 130; ЯЧ: 124; Гр., IV: 115]), *рáнник* (київ.), *чистяк*, *чорна трава*, *чорне зілля* (полт.) [Ан.: 236; Ум., IV: 67; СБН: 85]. Назва *горох* перенесена на цю рослину за схожістю її плодів із гороховими. Для позначення диких рослин у народній ботанічній номенклатурі часто використовують демінутиви, утворені від назв чимось подібних культурних рослин – звідси номен *горошок*; пор. чес., словц. *hráhor* id., чес. *gráhor* ‘*Lathyrus* L.’ (чес. *hrách* ‘горох’) [Mach.: 127], серб., хорв. *grašac* id. [Ан.: 236]. Означення *горобиний*, *заячий* у поданих складених назвах мають значення ‘несправжній, дикий’; пор. чес. *vľčí hrách* ‘*Lathyrus*’, ст. пол. *wroni groch* ‘*Lathyrus vernus* L.’ [Mach.: 127], пор. ще [Ан.: 186] (у виносці); означення *лісний* мотивується місцем поширення рослини, *весняний*, *зозуліні* – її раннім цвітінням (кінець квітня, коли кують зозулі; пор. серб. *кукавичин хлеб* id. [Ан.: 236]). Останню мотивацію має і назва *рáнник* (від *рáнній* [ЕСУМ, V: 254]). Номен *півники* зумовлений подібністю червоних квіток рослини до гребінця півня (пор. біл. діал. *nътушки*, чес. *kohoutky* id. [Ан.: 236; ЕСУМ, IV: 385] (від *kohout* ‘півень’), а кожна окрема квітка нагадує маленький черевичок – звідси фітономен *черевічки*. Назви *чорна трава*, *чорне зілля*, мабуть, перенесені із виду *Lathyrus niger* (див. нижче), хоча і у виду *L. vernus* квітки спочатку малиново-пурпурові, а потім сині і синьо-зелені [Нейшт.: 359]. *Трóпник* (від *трóпá* ‘стежка’) мотивується, вірогідно, місцем зростання рослини, пор. [ЕСУМ, V: 649]. Номен *сердешна трава* зумовлений використанням рослини при серцевій хворобі [ЕСУМ, V: 217]. Мотивація назви *волівнік*, утвореної від *віл*, неясна. Можна припустити, що це універб, який виник на основі складеної назви *волова трава; пор. ще пол. *wolownik* id. [Ан.: 236]. Імовірно, це спільне українсько-польське утворення.

Для поширеного в лісовій зоні, Лісостепу і Криму виду *Lathyrus niger* Bernh. фіксуються новотвори: *чорна трава* (сх. поліс. [Авг.: 51; Мел.: 154]), *чорне зілле* [Волк.: 177; Піск.: 290], *чорнозілля* (сх. поліс. та ін. [РО: 77; Гор.-2: 376; Гр., IV: 471]), *железна трава* (сх. поліс. [Авг.: 51]), *зелізна трава* (галиц. [Парт.: 246]), *чорний горох* (степ.), *журавиний горох* (київ.), *циганка* (степ.) [Lind.: 175; СБН: 84], *зозуліні чорні черевички* (полт. [Авг.: 51; Мел.: 154]), *окладник* (волин. [Ан.: 236; Мак.: 202]), *укладник* (полт. [Авг.: 51; Шейк., V/2: 173–174]), *царь-зілля* [Волк.: 176; Гр., IV: 414], *лядник*

(закарп. [Чопей: 176; Мак.: 202]). Назви, до складу яких входить компонент *чорний*, мотивуються кольором висушеної трави [Мел.: 154]. Ця ознака і в основі номена *циганка*. Складене найменування *ж(з)елізна трава* зумовлене, ймовірно, міцним коренем рослини; пор. нім. *Eisenwurz* id. (нім. *Eisen* 'залізо', *Wurzel*, діал. *Wurz* 'корінь' [БНРС, I: 407; II: 608]). Назва *окладник* пов'язується етимологічно з *окладати* 'обкладати', діал. *оклад* 'компрес' [СУМ, V: 664] і пояснюється використанням рослини при лікуванні внутрішніх хвороб, кашлю [Волк.: 177], пор. ще [ЕСУМ, IV: 170]. Цілющою силою цієї рослини зумовлена, вірогідно, також назва *царь-зілля*, якою в українських діалектах називають і ряд інших рослин із такою самою властивістю (див. [Кобів: 768]). Про походження фітономена *лядник* див. вище (*Vicia sativa* L.).

Джерелами відзначаються назви рослини *Lathyrus tuberosus* L., поширеної на півдні Лісостепу, Степу і в Криму, – це степ. *черевички* і *горбошок* [ЯТ: 19; Мел.: 155]), *горбошок бульвистий* [ВхГик.: 171], *красний горбошок* [Рог.: 126; Ум., I: 282], *розова чина* [Рог.: 126; Гр., IV: 462], *рожева чина* [Піск.: 116], *ласковиця* [Ум., I: 282; Мел.: 155], степ. *горішина* і *кабанець* [ЯТ: 19; СБН: 84]. Означення *бульвистий* – від діал. *бульва* 'цибулина', 'картопля' [Гр., I: 110; ЕСУМ, I: 292], мотивується бульбоподібним корінням; означення *красний* (у значенні 'красивий'), *рожевий*, *розовий* зумовлені яскравими рожевими квітками рослини. Номен *ласковиця*, можливо, пов'язаний із *ласка*, у такому випадку міг би пояснюватися магічним використанням рослини у коханні, пор. [ЕСУМ, III: 197], а також назву *любі-мені-не покінь* іншого виду – *Lathyrus sylvestris* L. (див. нижче). *Горішина* – від *горіх* (пор. болг. *орѣшина*, *орѣшки*, *орѣшец* id. [Ахт.: 195]), *кабанець* – результат переосмислення демінутива; обидва фітономени мотивуються тією ж ознакою, що й *бульвистий*. Етимологія назви *чина* для М.Фасмера неясна [Фасм., IV: 363]. Виведення її від прасл. діал. *činna (невідомо, на підставі чого реконструйованого), яке нібито утворене від *čínati*, *čínати* (див. [ЕСУМ, VI: 321]), нам видається непереконаливим. Номен *чина* як родовий для *Lathyrus* L. став нормативним в українській літературній мові; пор. рос. *чина* id. [ОБРУ: 203; СУМ, XI: 325].

Спостереження над назвами дикорослих бобових рослин в українській мові XIX – поч. XX ст. дають підстави зробити висновок про те, що в порівнянні з попереднім, староукраїнським, періодом у кілька разів збільшилася загальна кількість і номінованих об'єктів, і їх назв. У цей період у джерелах української мови вперше фіксуються деякі назви праслов'янського походження, які в пам'ятках нашої давнішої писемності нам не вдалося виявити, зокрема: *в'язіль* '*Coronilla varia*', *лядвенець* '*Lotus corniculatus*', *ятлівина* (< *дятлівина*) '*Trifolium* L.'

Збагачення новими назвами дикорослих бобових трав'янистих рослин у період XIX – поч. XX

ст. відбувалося трьома основними шляхами – через словотворення, переосмислення слів і запозичення готових фітономенів із інших мов.

Більша частина однолексемних новотворів виникла внаслідок словотворення, переважно суфіксального. Нові назви утворювалися від субстантивних, ад'єктивних та дієслівних основ. Відсубстантивні суфіксальні деривати утворювалися за допомогою продуктивних суфіксів *-ник*, *-ик*, *-ець*, *-ок*, *-ка*, *-ина*, *-ниця*: *лядник*, *назорник*, *тронник*, *мармурник*, *хмелик*, *косатик*, *лядик*, *головайчик*, *буркунець*, *вербець*, *горошець*, *горобинець*, *горошок*, *головок*, *тройнячок*, *команка*, *конюшка*, *ляшка*, *копярка*, *команина*, *орішина*, *комонниця*, *кукільниця* та ін. Решта суфіксальних похідних утворилася за допомогою малопродуктивних суфіксів *-ук*, *-ай*, *-ак*, *-ич*, *-иця*, *-івка* та ін.: *хмелюк*, *опучай*, *головак*, *куманич*, *полиця* (від *поле*), *медівка* та ін. Відад'єктивні деривати творилися за допомогою суфіксів *-ак*, *-ник*, *-ан*, *-ій*, *-инець*, *-івник*, *-ка*, *-ачка* і т.д.: *вовчак*, *гірчак*, *ранник*, *огірочник*, *дів'як*, *голубій*, *вовчинець*, *вовчівник*, *воробячка*, *веснянки* тощо. Девербативи виникали за допомогою суфіксів *-ник*, *-ун*, *-ан*, *-іль*, *-авка*, *-овина*, *-анка* та ін., напр.: *розходник*, *окладник*, *буркун*, *боркан*, *в'язіль*, *сисавка*, *бурковина*, *повзянка* і под. Два деривати витворилися від числівника *три*: *троян*, *тройняк*. Досить багато складних номенів, пор.: *тросзілля*, *білоголовка*, *дев'ятилітник*, *богоростка*, *довгокіс*, *чорнозілля* та ін.

Продуктивним джерелом збагачення назв бобових диких трав у цей період є переосмислення слів, напр.: *яблучка*, *хрестики*, *кашка*, *черевички*, *овки*, *жербець*, *баранчики*, *котки*, *кішки*, *півники*, *циганка*, *івасик*, *самокеша* та ще деякі. Нові найменування виникали унаслідок переосмислення слів і усередині ботанічної номенклатури (за подібністю рослин): *яглиця* '*Ononis arvensis*' < '*Aegopodium podagraria*', *в'язіль* '*Trifolium montanum*' < '*Coronilla varia*', *ожина* '*Ononis spinosa*' < '*Rubus caesius*', *горішків* '*Lotus corniculatus*' < '*Adonis vernalis*' тощо. Переосмислюватися могли і складені назви, якщо вони виникали на основі метафори, пор.: *козине око* '*Trifolium pratense*', *котячі лапки* '*Trifolium argense*', *заяча кривця*, *заячі лапки* '*Trifolium rubens*' та ін. А взагалі, назви-словосполучення складають досить значну частину у цій групі ботанічної лексики, здебільшого це атрибутивні словосполучення, напр.: *вовча трава*, *огірочна трава*, *солодкий корінь* та чимало ін. У назвах типу *горобиний* (*потечий*, *журавлиний* і под.) *горох* означення мають переносне значення 'несправжній, дикий'.

Іншомовних запозичень у цій мікротематичній групі лексики порівняно мало, зокрема, це полонізми *коніч*, *влок*, русизм *клевер*, румунізм *мазари*, тюркізми *бурундук*, *бурунчук*.

Більшість описаних у цій статті назв дикорослих трав була поширена на незначному ареалі. Помітна частина новотворів цього періоду згодом стала літературною нормою української мови, зокрема: *вовчуг*, *буркун*, *конюшина*, *лядвенець*, *козятник*, *солодка*, *в'язіль*, *солодушка*, *горошок*, *чина*.

Скорочення назв джерел та літератури

- Авг.* – Августинович Ф.М. О дикорастущих врачебных растениях Полтавской губернии // Труды комиссии при университете св. Владимира для описания губерний Киевского учебного округа. – К., 1853. – Т. 2. – С. 1–91.
- Ан.* – Анненков Н. Ботанический словарь. – СПб., 1878. – XXI, 645 с.
- Ахт.* – Материали за български ботаничен речник / Събрани от Б.Давидов и А.Явашев; Доп. и ред. от Б.Ахтаров. – София, 1939. – 575 с.
- Б.-Н.* – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1966. – 423 с.
- БНРС* – Большой немецко-русский словарь. – Москва, 1969. Т. I–II.
- Вол.* – Волян В. Начальное основание рослинословія про нижші гімназіа а нижші реальні школы в ц.к. Австрійской державі. – Відень, 1854. – 271 с.
- Волк.* – Волков Ф.П. Список растений с народными названиями и этнографическими примечаниями // Записки юго-западного отдела Русск. географ. общества за 1873 г. – К., 1874. – Т. I. – С. 165–178.
- ВхБот.1896* – Верхратський І. Ботаніка на висші класи шкіл середних. Після учебника О.Ростафінського. – Львів, 1896. – 150 с.
- ВхБот.1905* – Верхратський І. Ботаніка на низші класи шкіл середних. – Львів, 1905. – 238 с.
- ВхГук.* – Гикель Е. Ботаніка для шкіл низших гимназіальных и реальных / На рус. язык переложив И. Верхратській. – Львів, 1873. – 208 с.
- ВхЗак.* – Верхратський І. Знадобы для пізнання угорско-русских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 201–275.
- ВхН.з.* – Верхратський І. Нові знадобы номенклятури і термінології природописної, народної, збирані між людом // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового тов-ва ім.Шевченка. – Львів, 1908. – Т. 12. – С. 1–84.
- ВхПч.* – Верхратський І. Початки до уложення номенклятури и терминології природописної, народної. – Львів, 1864–1872. – Вип. I–V.
- ВхЮж.* – Верхратський І. Знадобы до словаря южнорусского. – Львів, 1877. – 86 с.
- Гавр.* – Гавришкевич І. Початок до уложення термінології ботанічної руської // Перемишлянин на рік 1852. – Перемишль, 1852. – С. 133–147.
- Гор.-1* – Горницький К.С. Список русских и немногих инородческих названий растений: Доп. к “Ботаническому словарю” Н.Анненкова. Собрано в период 1859–1886 гг. // Приложение к “Трудам общества испытателей природы при Харьковском университете”. – Харьков, 1886. – Т. 20. – С. 1–22.
- Гор.-2* – Горницький К.С. Список русских и немногих инородческих названий растений: 2-е доп. к “Ботаническому словарю” Н.Анненкова. Собрано в период 1859–1890 гг. // Труды Общества испытателей природы при Харьковском университете. – Харьков, 1890. – Т. 24. – С. 365–383.
- Гр.* – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959.
- Гоц.* – Гоцкий И.А. Бойковский словарь (слова, употребляемые бойками в селе Ясене в ближайшей окрестности села Перегинска в Стрийских горах) // Временник Ставропигийского института, 1895–1903.
- ЕСУМ* – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2012. – Т. 1–6.
- Жел.* – Желеховский С., Недільский С. Малорусско-німецкий словарь: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.
- Закр.* – Закревский Н. Словарь малороссийских идиомов // Старосветский бандуриста. – М., 1861. – Кн. 3. – С. 247–624.
- Кис.* – Киселевский А.И. Латинско-русско-белорусский ботанический словарь. – Минск, 1967. – 159 с.
- Кміц.* – Кміцикевич В. і Спілка. Німецько-український словар. – Чернівці, 1912. – 672 с.
- Кобів* – Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. – К., 2004. – 800 с.
- ЛРП* – Лекарственные растения и их применение. – Минск., 1976. – 592 с.
- Мел.* – Мельник М. Українська номенклятура висших ростин. – Львів, 1922. – 356 с.
- Меркулова* – Меркулова В.А. Очерки по русской народной номенклатуре растений: (Травы. Грибы. Ягоды). – М., 1967. – 258 с.
- Нейшт.* – Нейштадт М.И. Определитель растений средней полосы Европейской части СССР. – 6-е изд., перераб. и доп. – М., 1963. – 640 с.
- Нов.* – Львовянинь: Приручний и господарскій місяцесловъ на рікъ звычайный 1861. – Львів (без року вид.; на с. 94–103 список галицьких народних назв рослин, укладений Макс.Новицьким).
- ОВРУ* – Определитель высших растений Украины. – К., 1987. – 546 с.
- Парт.* – Партицкий О. Німецько-русский словарь. – Львів, 1867. – XVI, 432, 382 с.
- Петр.* – Украинско-латинский ботанический словарь: Рукопись Собрания Петрушевича. – № 4.

– 94 арк. Зберігається в БАН Російської Федерації (СПб.).

Пирт. – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали до словника. – Івано-Франківськ 1986. – 462 с.

Писк. – Піскунов Ф. Словник живої народної, письменної і актової мови руських югівцян Російської і Австро-Венгер. імп. – 2-е вид.– К., 1882. – V, 304 с.

ПУС – Польсько-український словник: У 2 т., 3 ч. – К., 1958–1960. – Т. I–II.

РО – Рогович А. Обзорение семенных и высших споровых растений, входящих в состав флоры губерний Киевского учебного округа. – К., 1869. – 308 с.

Рог. – Рогович А.С. Опыт словаря народных названий растений Юго-Западной России с некоторыми поверьями и рассказами о них // Записки юго-западного отдела Русск. географ. общества за 1873 г. – К., 1874. – Т. I. – С. 109–179.

Руб. – Руберовский Н.А. Словарь малороссийского наречия: У 18 т. / Рукопис зберігається в БАН Російської Федерації (СПб.), шифр № 19.1.1.

РУСб. – Російсько-український словник ботанічної термінології і номенклатури. – К., 1962. – 340 с.

Сабадош 1984 – Сабадош І.В. Украинские названия клевера лугового (*Trifolium pratense* L.) и их параллели в других славянских языках // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования. 1981. – М.: Наука, 1984. – С. 65–83.

Сабадош 1996 – Сабадош І.В. Формування української ботанічної номенклатури. – Ужгород, 1996. – 192 с.

САБЛ – Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. – Ужгород, 1999. – 104 с.

СБГ – Словник буковинських говірок. – Чернівці, 688 с.

СБН – Словник ботанічної номенклатури (Проект). – К., 1928. – 313 с.

Сим. – Симонович Д. Ботанички речник: Имена былака. – Београд, 1959. – 890 с.

Сред. – Срединский Н.К. Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии // Записки Новороссийского общества естествоиспытателей. – Одесса, 1872–1873. – Т. I–II.

СРНГ – Словарь русских народных говоров. – М.; Л., 1965 [и след.]. – Вып. I [и след.].

ССк. – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2008. – 480 с.

СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.

Тан. – Танчаковський Й. Руско-польска термінологія зі збіркою інших слів до шкільної і приватної науки. – Львів, 1910. – 91 с.

Тм. – Тимченко Е. Русско-малорусский словарь. – К., 1897. – Т. I–II.

Ум. – Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український. – Львів, 1893–1898. – Т. I–II.

Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М., 1986–1987. – Т. I–IV.

Хл. – Хлопецький В. Дещо про луки, пасовиска и пашу // Просвіта. – Львів, 1896. – Кн. 196. – 50 с.

Чоп. – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – 446 с.

Шейк. – Шейковский К. Опыт южнорусского словаря. – К.; М., 1861–1886.

Шило – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк 2008. – 288 с.

Шм. – Шмальгаузен И. Флора средней и южной России, Крыма и Северного Кавказа. – К., 1895. – Т. I. – XXX, 468 с.

Шух. – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899–1908. – Ч. 1–5.

Яв. – Яворницький Д.І. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. 1. – 411 с.

ЯТ – Яната О. Народні українські назви рослин Північної Таврії // Збірник наук.-літ. відділу т-ва ім.Квітки-Основ'яненка у Харкові. – Х., 1916. – Т. I. – С.1–53.

ЯЧ – Яната О. Спис рослин, зібраних д. Громегою в Черкаському повіті на Київщині // Збірник природничо-технічної секції Українського наукового товариства в Києві. – К., 1912. – Вип. 2. – С. 109–154.

Borza – Borza A. Dicționar etnobotanic. – București, 1968. – 319 p.

DLRM – Dicționarul limbii române moderne. – București, 1958. – 961 p.

Hl. – Hlibowicki J. Benennungen der in der Bukowina vorkommenden Pflanzen, in lateinischer, deutscher, rumänischer und ruthenischer Sprache.– Czernowitz, 1890. – 13 S.

Kozł. – Kozłowska A. Rola roślin uprawnych w historycznym rozwoju kultury materialnej Polski // Szata roślinna Polski. – Warszawa, 1959. – Т. I. – S. 545–586.

Lind. – Lindemann E. Flora Chersonensis. – Odessae, 1881–1882. – Т. 1–2.

Mach. – Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. – Praha, 1954. – 366 s.

Maj. – Majewski E. Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich. – Warszawa, 1889–1894. – Т. II. – 885 s.

Mak. – Makowiecki S. Słownik botaniczny łacińsko-maloruski. – Kraków, 1936. – 408 s.

Skok – Skok, P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb 1971–1974. – Т. I–III.

Sław. – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952–1982. – Т. 1–5.

Иван Сабадош

**ИЗМЕНЕНИЯ В УКРАИНСКИХ НАЗВАНИЯХ ДИКОРАСТУЩЕЙ ТРАВЯНИСТОЙ ФЛОРЫ
(СЕМЕЙСТВО БОБОВЫЕ) XIX – НАЧ. XX ВВ.**

Аннотация. По данным памятников письменности характеризуются новые названия дикорастущих травянистых растений, появившихся в украинском языке в период XIX – нач. XX вв. Устанавливаются пути появления этой лексики, мотивы номинации, происхождение, образование. Используется по мере возможностей аналогичный материал других славянских языков.

Ключевые слова: название, мотивация названия, этимология, украинский язык.

Ivan Sabadosh

**CHANGES IN THE UKRAINIAN NAMES OF WILD GRASSY FLORA (PEA FAMILY) OF THE 19TH
AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES**

Resume. The names of wild grassy plant having appeared in Ukrainian in the 19th and at the beginning of the 20th century have been analyzed. The author uses the written monuments as the material for investigating the vocabulary. The ways of its appearance, origin and formation have been considered. Similar material from other Slavonic languages has been used as far as possible.

Key words: names, name, motivation of the name, etymology, Ukrainian language.

*Стаття надійшла до редакції
18 лютого 2013 року*

Сабадош Іван Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови УжНУ.